

MARKSISTIČKO OBRAZOVANJE NA SVEUČILIŠTU U ZAGREBU

(prvi rezultati istraživanja)

U okviru delatnosti Centra za idejno-teorijski rad Gradskog komiteta SK Hrvatske-Zagreb, sprovedeno je istraživanje »Marksističko obrazovanje na Sveučilištu u Zagrebu«. Istraživački tim sačinjavali su: Vjekoslav Afrić, Branislava Baranović, Veljko Cvjetičanin, Benjamin Čulig, Radmila Prišlin, Sanja Vrhovec-Vučemilović. Istraživanje je sprovedeno u 1986. godini na uzorku studenata i nastavnika sa petnaest fakulteta i jedne akademije u Zagrebu. Rezultati prve faze istraživanja saopšteni su u posebnoj ediciji Centra za idejno-teorijski rad GK SKH-Zagreb, 1988. godina.

1. Istraživanje »Marksističko obrazovanje na Sveučilištu u Zagrebu« polazi od uvida u genezu i aktuelnu situaciju »marksističkog obrazovanja« na univerzitetu. Nakon dužeg perioda smenjivanja uspona i padova u razvoju marksističkog obrazovanja početkom sedamdesetih godina u nas je došlo do plime marksističkog obrazovanja. Taj zaokret objašnjava se kao posledica ideološke kampanje i kao reakcija na izrazit zastoj ovog obrazovanja početkom sedamdesetih godina. Tom zaokretu sledi decenija izvesne stabilizacije. Sadašnju situaciju istraživači definišu kao **razdoblje kritičkog preispitivanja**. Ovo preispitivanje, međutim, najčešće se izvodi bez temeljnih uvida u rezultate marksističkog obrazovanja. To je bio osnovni razlog da se pristupi empirijskom istraživanju stanja marksističkog obrazovanja na Sveučilištu u Zagrebu.

2. Zadatak istraživanja bio je da se utvrdi kako se ostvaruju ciljevi marksističkog obrazovanja.

U istraživanju se polazi od toga da se mogu izdvojiti tri odvojena ali komplementarna cilja marksističkog obrazovanja.

Saznajno-intelektualni cilj definiše se kao stvaralačko usvajanje sistema pojmova (konkretnije: marksistički kategorijalni aparat) i na osnovu toga razvijanje kritičkog, analitičko-sintetičkog načina mišljenja kao osnove osvajanja novih saznanja i osposobljavanja za samostalno mišljenje-djelovanje.

Vrednosno-profesionalni cilj shvata se kao povezivanje marksističkog obrazovanja (i vaspitanja) sa stručnim pozivom i to u smislu humanističkog i emancipatorskog sadržaja delovanja.

Društveno-idejni cilj je zapravo obrazovanje celovite ličnosti studenta i to na osnovu samoupravno-socijalističkog karaktera društveno-političkog sistema.

Autori ne vrednuju ove ciljeve niti među njima uspostavljaju hijerarhijski vertikalni odnos. Međutim, pokazće se da su neki ciljevi više unutrašnjeg, a neki pak više spoljašnjeg karaktera u odnosu na mogućnosti i prirodu samog obrazovnog procesa na univerzitetu. Sasvim određeno — pokazće se da ispitanici (jednako nastavnici i studenti) prvi cilj (saznajno-intelektualni) ocenjuju kao nastavi marksizma imanentan i primjeren cilj, a druga dva cilja (tzv. vaspitni i ideološki) kao ovoj nastavi spoljašnji i sekundarni. Razumljivo je da te granice nisu rigidno izvedene ali su, ipak, očigledne.

3. U istraživanju se polazi od toga da su opštedruštveni uslovi od primarnog značaja za ostvarivanje ciljeva marksističkog obrazovanja. Na osnovu toga istraživači su izveli uzroč-

no-konkretnu vezu između stanja u jugoslovenskom društvu i uspešnosti marksističkog obrazovanja. Pri tome ovu vezu oni neproblemski i nedefinirano utvrđuju, dakle na isti način za sve ciljeve marksističkog obrazovanja.

Drugi uslov koji utiče na ostvarenje ciljeva marksističkog obrazovanja oni nalaze u stanju marksizma kao epohalne teorije. To stanje, oni, pak, izvode iz same realizacije socijalizma. Vredno je, pritom, to što oni taj stav proširuju pretpostavkom da postoje različite recepcije Marksovog učenja i različite tendencije u marksizmu i to na osnovu različitih metodološko-epistemoloških, civilizacijsko-kulturnih i, naravno, revolucionarno-praktičnih razloga. To ovaj uslov čini vrlo složenim. Ovaj uslov je specifičan i po tome što se, kako se to dobro pretpostavlja u istraživanju, marksizam više razvijao kao ideologija i revolucionarna strategija a znatno manje kao naučnoistraživačka metodologija, teorija i filozofija. Oni pritom pretpostavljaju da na marksističko obrazovanje više deluje insuficijencija marksističkog metodološko-teorijskog aparata. Ova je pretpostavka produktivna s obzirom na to da je na nivou univerziteta bitno za marksističko obrazovanje upravo ovladavanje kategorijalnim i metodološkim instrumentima marksizma.

Treći uslov su vrednosne i idejno-političke orijentacije. Istraživači polaze od toga da u nas slabi samoupravna orijentacija kao motivaciona snaga ponašanja i mišljenja i to najpre zbog toga što se produbljuje raskorak između ove orijentacije i stvarnog društvenog života.

Četvrti uslov je sam sistem obrazovanja i sistem i organizacija marksističkog obrazovanja.

Kao peti uslov marksističkog obrazovanja istraživači navode ono što se može nešto direktnije istraživati: nastavnici, studenti, društveno-političke organizacije.

Svodeći svoj stav o uslovima marksističkog obrazovanja autori pretpostavljaju da na marksističko obrazovanje na univerzitetu mnogo više utiču »spoljni« činioci (globalna društvena situacija, stanje marksističke teorije, školski sistem) nego sam nastavni proces. Korelacija nastave marksizma sa svojim »spoljašnjim« uslovima je u sadašnjim uslovima pretežno negativna.

4. Istraživanje samom predmetu prilazi bespredrasudno i kritički.

Nastavni program »marksizma« je zatvoren sistem jer isključuje mogućnost kritičkog dijaloga s relevantnim savremenim teorijskim orijentacijama. Uz to, istraživači skolarizaciju marksizma shvataju neadekvatnim rješenjem. Ovu nastavu ocenjuju suviše ideološki postavljenom, a time nedovoljno analitičkom. Istraživanje će u velikoj meri potvrditi ove pretpostavke.

Istraživanje polazi od čvrstog uverenja da je na nivou univerziteta nužno društveno-humanističko obrazovanje i to upravo marksističke zasnovanosti. Oni, međutim, ostavljaju dilemu: da li ga izvoditi putem ovakvih (uglavnom ideološki postavljenih) predmeta ili preko studija filozofije i fundamentalnih društvenih nauka. Nezavisno od ove dileme, istraživači posve realistički istraživanje lociraju na posebne predmete (Marksizam, Socijalizam i samoupravljanje i sl.). Ovde se ne robuju floskuli o prožimanju celog sistema obrazovanja marksizmom ili pak stavu o identitetu marksizma i nauke.

Kad je već reč o ovoj dilemi valja reći da su istraživači posve svesni da je jednostrano rasparčavanje marksizma na posebne discipline (kako se to ranije činilo) pretilo opasnošću da se marksizam utopi u pojedine naučne discipline. Ali su isto tako svesni da aktualno stanje stvaranja akademske discipline »marksizam«, krije u sebi opasnost direktnog pretvaranja marksizma u pozitivnu »građansku« disciplinu, zatim normativnu pozitivnu nauku, a time i u ideologiju.

5. Sasvim konkretno određeno ispitivanje je htelo da zahvati sledeće momente:

a) nivo i kvalitet znanja studenata iz predmeta koji konstituišu »marksističko obrazovanje«;

strukturu vrednosnih i idejno-političkih orijentacija studenata;

b) obeležja nastavnika vezana za ostvarivanje marksističkog obrazovanja;

konceptijsko-organizacijska strana i uslovi izvođenja ove nastave na fakultetima i višim školama;

c) socijalni status studenata i društvo obeležja; odnos prema nastavi marksizma;

d) relevantni školski i vanškolski činiooci (marksistička teorija, globalna društvena situacija, i dr.).

Ispitivanjem je obuhvaćeno oko 1.500 studenata i 47 nastavnika sa fakulteta i jedne više škole u Zagrebu.

6. Studija sačinjena na osnovu rezultata prve faze istraživanja u pet poglavlja grupiše osnovne rezultate.

— Nastavnici i njihovo mišljenje o marksističkom obrazovanju

— Studenti i njihov odnos prema nastavi marksizma

— Znanje o marksizmu studenata Zagrebačkog sveučilišta

— Vrednosne orijentacije studenata

— Idejno-političke orijentacije studenata.

U ovom kratkom prikazu izveštaja istraživanja koji čini sadržinu studije »Marksističko obrazovanje na Sveučilištu u Zagrebu« stavlja se težište na one opšte nalaze iz istraživanja koje najdirektnije konstituišu osnovni predmet istraživanja. Tek u naznakama ukazaće se na neke relacije koje su u istraživanju zahvaćene, a tiču se idejnih, kulturnih, socijalnih obeležja studenata i njihovog uticaja na stav prema marksizmu i nastavi marksizma.

— Nastavnici i njihovo mišljenje o marksističkom obrazovanju

7. Ovde se ispituju ona brojna obeležja nastavnika (starosna struktura, vrsta i stupanj obrazovanja, članstvo u samoupravnim i stručnim organizacijama), sam nastavni proces (organizacija, uslovi), predlozi za poboljšanje ove nastave, integrisanost-neintegrisanost nastavnika u fakultetsku sredinu.

Nastavnici marksizma na fakultetima u Zagrebu u najvećoj meri pripadaju mlađoj a zatim srednjoj starosnoj grupi. Bliže: 81% nastavnika nalazi se u grupi od 28—55 godina. Od toga najveći deo — 54% pripada grupi od 28—40 godina. Istraživači u svom komentaru ovakvu starosnu strukturu smatraju veoma povoljnom budući da se najveći deo nastavnika nalazi u onom životnom dobu kad su nastavni naučni potencijali veliki.

U profesionalnom smislu situacija nije tako povoljna. Naime deo (istina manji) nastavnika nije završio neki od odgovarajućih fakulteta društvenih nauka koji optimalno kvalifikuju za ovu nastavu. Deo nastavnika nema naučni stupanj. Neki drugi pokazatelji su povoljniji. Značajan

deo ovih nastavnika predaje na post-diplomskim studijama (28%), većina je angažovana u radu stručnih tela kao i u organima samoupravljanja.

Programne ovih predmeta nastavnici realizuju najčešće kroz nastavne predmete »Marksizam« i »Socijalizam i samoupravljanje«, a zatim i u nizu drugih predmeta. Ovu poslednju činjenicu istraživači vrednuju vrlo visoko zato što se time izbegava uniformnost nastave i što se ona time vezuje za struku i prilagođava potrebama studija. Taj cilj postiže se i time što se u programskoj strukturi ove nastave sadrže i zajednički deo programa i posebni deo koji odgovara specifičnosti studija i studijskih usmerenja.

Koji razlozi otežavaju ostvarivanje ciljeva marksističkog obrazovanja na fakultetima? To je svakako značajno pitanje i od izuzetne je važnosti šta o tome misle upravo nastavnici.

Od trideset i pet navedenih mogućih razloga koji otežavaju ostvarivanje ciljeva ove nastave kao prvih jedanaest nastavnici navode:

1. Nizak nivo i kvalitet znanja srednjoškolaca iz društvenih znanosti i filozofije

2. Reforma odgojno-obrazovnog sistema u celini

3. Nizak nivo znanja učenika iz nastave marksizma po završetku srednje škole

4. Insuficijentnost marksističke teorije u analizi našeg društvenog realiteta

5. Raskorak između socijalističkih normi i društvenih zbivanja u našem društvu

6. Opšta nemotiviranost studenata za rad i učenje

7. Dogmatizacija marksizma u našem društvu

8. Kriza društveno-ekonomskog i političkog sistema u jugoslovenskom društvu

9. Nizak ugled društveno-humanističkih znanosti u društvu

10. Neadekvatan tretman filozofije i društvenih znanosti u našem društvu

11. Primarno ideološka svrha uvođenja nastave marksizma.

Nastavnici nalaze da je poslednji razlog koji bi mogao izazivati teškoće u realizaciji ciljeva marksističkog obrazovanja pluralizam teorijsko-metodoloških pristupa unutar marksizma.

Ovi stavovi nastavnika imaju rang najindikativnijih pokazatelja iz ovog istraživanja i zavređuju posebnu pažnju i naknadne analize i zbog toga što se u nas javljaju i ona mišljenja koja iz primarno ideoloških i dnevno-političkih razloga drugačije tumače teškoće u realizaciji ciljeva marksističkog obrazovanja.

Koje su mogućnosti poboljšavanja nastave marksizma na fakultetima? Odgovor na ovo pitanje uveliko zavisi od odgovora na prethodno pitanje.

Nastavnici glavni pravac dalje aktivnosti vide u izgrađivanju adekvatnije koncepcije marksističkog obrazovanja u visokom školstvu, drugačijim kadrovskim pretpostavkama, drugačijim programima. U tome je najvažnije da se predlaže takva nastava i takvi programi koji će ovu nastavu učiniti unutrašnjim momentom struke i usmerenja. Nije mali broj onih koji predlažu da se izbaci sam naziv »marksizam« budući da se uobičajeno uzima kao oznaka »obavezujuće orijentacije«, da se izbaci zasebni predmet »marksizam« jer se najčešće doživljava ideologijski. Nastavnici insistiraju na posebnim pristupima kao

mogućnosti iskazivanja kreativnosti svakog nastavnika ponaosob. Očekuje se da se više pažnje posveti fundamentalnim znanjima iz filozofije, političke ekonomije, sociologije, politologije a oslobađanje od normativizma, dogmatizma. Predlaže se mentorski rad, izrada seminarskih radova, vežbanja što predstavlja i drugačiji i brojniji nastavnički sastav.

Za ukupni položaj ove nastave od značaja je ukupna situacija nastavnika i njihov doživljaj te situacije. U istraživanju se ta situacija ispituje kao »integrisanost nastavnika u fakultetsku sredinu«. Tom odrednicom oni mere položaj ovih nastavnika na fakultetima. Prema nalazima istraživanja velika većina (78%) nastavnika »marksizma« doživljava fakultet kao povoljnu radnu, stručnu i društvenu sredinu. Ta se ocena unekoliko relativizuje činjenicom da 63% nastavnika izjavljuje da su tretirani kao naučno-nastavno osoblje, 23% doživljava sebe u dvojnoj ulozi: kao nastavno-naučno osoblje i kao »servis« za društveno-političku aktivnost. Samo 3% nastavnika doživljava sebe kao »servis« za društveno-političku aktivnost. Jedan procenat ispitanih doživljava sebe kao predstavnika suvišnog, nekorisnog nastavnog predmeta. Nastavnici slično vrednuju i svoj uticaj na fakultetima. Istraživači misle da je samoocena nastavnika »marksizma« nešto povoljnija nego što bi se moglo zaključiti na osnovu analize njihove stvarne uloge na fakultetu i stepena njihove integrisanosti u delatnosti fakulteta.

— Studenti i njihov odnos prema nastavi marksizma

8. Ispitivanjem su obuhvaćena brojna socioslojstvena obeležja studentske populacije u Zagrebu i veza

i uticaj tih obeležja na njihov odnos prema marksizmu i nastavi marksizma.

Nije nevažno uporediti uspeh iz »marksizma« u srednjoj školi i na fakultetu. Tu se, prema rezultatima istraživanja, iskazuje značajan raskorak. Dok u srednjoj školi čak 62,2% đaka ima odličan uspeh, na fakultetima taj uspeh postiže 8% studenata. Istina, uspeh iz ovih predmeta u proseku je bolji nego ukupni uspeh na studijama.

Kako studenti ocenjuju nastavu marksizma?

Veliki deo studenata (45%) smatra da je osnovni cilj nastave marksizma na fakultetima »osposobljavanje za samoupravljanje« a slede ostali ciljevi: »bolje sagledavanje osnova struke i njene društvene uloge«, »podloga za idejno-političko delovanje«. Iz celine odgovora studenata istraživači su izveli zaključak da studenti, uostalom kao i nastavnici, daju prednost obrazovnim nad ideološkim ili vaspitnim funkcijama ove nastave. Oni odbijaju pritajenu »preodgajateljsku« funkciju ove nastave.

Preko polovina studenata misli da se ne ostvaruju ciljevi ove nastave, preko 34% ne može da oceni, a samo 15% misli da se ostvaruju ciljevi marksistečkog obrazovanja na fakultetima.

Zadovoljstvo kvalitetom nastave marksizma iskazuje 40% studenata, 24% je nezadovoljno a 36% nema stav o tome. Prema zaključku istraživača najsvetlija tačka ovog dela problematike nastave marksizma je sam nastavni kadar. Više od polovine studenata iskazuje zadovoljstvo ulogom nastavnika a samo 17% je nezadovoljno njihovom ulogom.

Prema ocenama studenata interes za ovu nastavu je medovoljan. Da

je taj interes veliki smatra samo 4% ispitanih studenata, osrednji — 45,9%, nikakav — 52,1%. Ali iz toga, prema sugestiji istraživača, ne bi trebalo izvoditi sigurne zaključke o negativnom stavu studenata prema marksizmu i nastavi marksizma. Naprosto zbog toga što 50% studenata smatra da bez usvajanja opštih pojmova marksističkog učenja nije moguće osposobljavanje za kritičko mišljenje, razvijanje slobodne i stvaralačke ličnosti. Po oceni istraživača moglo bi se zaključiti da studenti prihvataju marksizam, ali odbijaju nastavu koja je zasnovana na ideološkim ciljevima, normativizmu, jednom predmetu, uniformnosti, obaveznosti, pristrasnosti.

U nekoj vrsti svodne ocene u istraživanju se zaključuje da je mišljenje studenata o nastavi marksizma »izrazito strukturirano«, pozitivno-negativno postavljeno i nediferencirano. Na ovakav odnos utiču i sama sociokulturna obeležja studenata, vrednosne i političke orijentacije. To je predmet dva poslednja dela studije. Ali i pre toga može se istaći da pozitivan odnos prema marksizmu imaju studenti sledećih svojstava: zadovoljni kvalitetom nastave, prihvataju marksizam i imaju bolji opšti uspeh na studijama, društveno-politički su aktivni, češće su članovi SK, potiču iz društveno-političkih aktivnih porodica. Standard studenata, i celi socio-ekonomski položaj studenata i njihovih porodica, irelevantan je za odnos prema nastavi marksizma.

Istraživači posebno ističu da u prkos opšte kritičnosti prema nastavi marksizma studenti u većini smatraju da je marksizam dominantna idejno-teorijska orijentacija i najznačajnija misao savremenog sveta.

— Znanje »o marksizmu« studenata Zagrebačkog sveučilišta

9. Istraživanje znanja o marksizmu polazi od kritičke pretpostavke da se marksizam i po svojoj prirodi i po svome duhu opire svakoj a pogotovo školničkoj sistematizaciji. To, i činjenica da se njegova značenja pomeraju u zavisnosti od aktuelnih kretanja u socijalizmu, čini da su ovakva ispitivanja nepouzdana.

U ovom delu istraživanja zapravo se ispituje kako se ostvaruje prvi cilj marksističkog obrazovanja-spoznajno-intelektualni cilj. Pri tome su istraživači svesni da je ovaj cilj u osnovnoj definiciji reduciran već i zbog toga što ne uključuje u sebe upućivanje studenata u istoriju i teoriju marksizma.

Ispitivanjem su obuhvaćene četiri velike grupe pojmova. One se odnose na:

razumevanje društveno-istorijskog sveta

razumevanje i vrednovanje nauke, tehnike, kulture

razumevanje društvenih odnosa socijalističko-samoupravnog društva razumevanje razvoja ličnosti.

Znanje studenata ispitivano je kroz tri hijerarhijska stupnja: prepoznavanje, reprodukcija, definicija.

Na nivou **prepoznavanja**, iako najlakšem, utvrđena su neka područja »tipičnog neznanja«. Ali, istraživači nalaze da se za ovaj nivo studentskog znanja marksizma može reći da je »relativno zadovoljavajuće« jer su studenti rešili prosečno 56,35%, prema istraživačima, relativno »teškog« testa znanja.

Već na nivou **reprodukcije** rezultati su znatno slabiji. Studenti su rešili samo 37,9% testa.

Na nivou **definicije** istraživanjem se htelo da se dođe do uvida u nivo

sposobnosti studenata da svojim rečima definišu neke bitne pojmove marksizma/imperijalizam, kapital, monopolski kapitalizam, demokratski centralizam, ekonomske formacije društva, pluralizam samoupravnih interesa). Interesantno je da je najslabiji rezultat pokazan u definisanju pojma »kapital«, samo 12,5% prosečno tačnih odgovora na ovom testu znanja.

U zaključku istraživači konstatuju da se »prostor znanja marksizma pokazao mnogo nehomogenijim i nekompaktnijim« nego što se to očekivalo i pretpostavljalo u samoj inicijalnoj shemi. Taj nalaz potvrđuje, istina donekle očekivan rezultat, da je znanje iz oblasti marksizma nešto zastupljenije na fakultetima društveno-humanističkih, prirodnoznanstvenim i umetničkim nego na tehničkim, medicinskim i biotehničkim.

— Vrednosne i idejno-političke orijentacije

10. Dva posebna segmenta istraživanja odnose se na vrednosne i idejno-političke orijentacije studenata. Zahvaćena je struktura vrednosti i idejno-političkih orijentacija i odnos tih orijentacija prema nastavi marksizma. Ovaj deo istraživanja pruža bogatstvo pokazatelja i složenu strukturu ovih opredeljenja među studentima. Ovde se ukazuje tek na neke opšte nalaze o vrednosnim i idejno-političkim orijentacijama među studentima i njihovoj vezi sa stavovima prema nastavi marksizma.

Ispitivanjem se utvrđivala zastupljenost šest osnovnih vrednosnih orijentacija: samoupravno-socijalistička, utilitarističko-hedonistička, autoritarna, tehnokratska, socijalna, orijentacija na beg iz stvarnosti. I ovde istraživači beleže složenu i nehomogenu sliku studentske populacije. Kao opšti

zaključak, na osnovu upoređivanja tri faktora (otuđenje, humanističko-socijalistička orijentacija i autoritarno-tehnokratska orijentacija) nalaze da su međusobno »najudaljeniji profil idealnog društva i naša društvena praksa, dočim je profil društva koji je proizašao iz marksističke teorije između pomenuta dva«.

Kad je, pak, reč o idejno-političkim orijentacijama studenata u odnosu prema marksizmu, kao značajan nalaz ističe se da postoji pozitivan stav kod svih orijentacija. Ove orijentacije sistematizovane su u pet grupa: nacionalno-religijska, kritika sprovođenja samoupravljanja, etatistička orijentacija, ortodoksni etnocentrizam i anacionalna (ili mondijalistička).

Kao »interesantnu činjenicu« istraživači beleže da je u većini slučajeva iskazan pozitivan odnos prema nastavi marksizma. Jedino je za tradicionalno-etničku orijentaciju ovaj pokazatelj nebitan. S druge strane, pak, kritičari sprovođenja samoupravljanja imaju izuzetno aktivan stav prema ovoj nastavi ali ocenjuju da je ona u celosti ispod njihovih očekivanja.

Od posebnog su značaja rezultati znanja marksizma s obzirom na vezu s idejno-političkim orijentacijama i obrnuto — koliko znanje marksizma utiče na vrednosne i idejne orijentacije.

Rezultati istraživanja pokazuju da je veza između znanja marksizma i pojedinih orijentacija mala iako je statistički signifikativna (naročito za prve četiri orijentacije). Međutim, postoji negativna korelacija između znanja marksizma i idejnih orijentacija. Konkretno, što je pojedini ispitanik skloniji prihvatanju neke orijentacije to su mu slabiji rezultati na testu znanja marksizma. I obrnuto: što ispitanik postiže bolje rezultate na testu znanja marksizma to utoliko manje

prihvata tradicionalizam, etatizam, etnocentrizam i slične orijentacije. Ta korelacija ne važi za kritičare sprovođenja samoupravljanja kod kojih je »predznak koeficijenta parcijalne korelacije pozitivan«, odnosno znanje marksizma odgovara prihvatanju ove orijentacije. Istina, ni ovde korelacija (pozitivna) nije izrazita.

Opšti je zaključak istraživanja da idejno-političke orijentacije ne utiču u značajnoj meri na znanje marksizma. To upućuje na to da (ne) znanje marksizma valja tumačiti nekim drugim činiocima.

To što važi za vezu idejno-političkih orijentacija i znanja marksizma izgleda da još više važi za vezu s vrednosnim orijentacijama. Naime, vrednosne orijentacije i to sve zajedno objašnjavaju samo 9% znanja marksizma. Istina zapaženo je da je samoupravna orijentacija unekoliko pozitivan, a tehnokratska orijentacija i orijentacija bega iz stvarnosti negativan predikator za znanje marksizma.

No, istraživači ipak zaključuju da veza znanja marksizma s vrednosnim i idejno-političkim orijentacijama ni-

je beznačajna ali da je ne bi trebalo ni precenjivati. S druge strane oni pokazuju da je sasvim moguće da su studenti (i đaci) prihvatili neke vrednosti i idejno-političke orijentacije i pre nego što su došli u dodir s marksizmom.

U studiji »Marksističko obrazovanje na Sveučilištu u Zagrebu« saopšteni su rezultati prve faze istraživanja. To je osnovni razlog, uz očekivanu i prirodnu istraživačku skepsu, da su se istraživači klonili oštrih i jednoznačnih tvrdnji i čvrstih zaključaka. Ta otvorenost u zaključivanju svakako je osnovna vrednost saopštenih prvih rezultata istraživanja. No, istraživači su odlučno ukazali na neke iskazane slabe strane u izvođenju ove nastave i za to dobili snažnu empirijsku potvrdu i u stavovima nastavnika i u stavovima studenata. Po tome je ovo istraživanje, iako iznosi tek prve rezultate i odnosi se samo na jednu sredinu, značajan osnov za odgovorno raspravljanje o »marksističkom obrazovanju« na fakultetima i višim školama u nas.

Ratko Nešković